

واکاوی شاخصه‌های نوع‌دوستی در برنامه‌درسی هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی: یک تحلیل کیفی

کوثر خضرزاده^۱، خدیجه حشمتی^۲، رضا معصومی نژاد^{۳*}

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۲۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۱۲

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف شناسایی شاخصه‌های نوع‌دوستی در برنامه درسی هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی انجام شد.

روش شناسی: رویکرد پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از نظر روش اجرا کیفی از نوع مطالعه اسنادی بود. جامعه پژوهش شامل کتب هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی (پایه دوم تا ششم) در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ بود که با توجه به ماهیت موضوع کتب همه پایه‌ها به عنوان نمونه انتخاب شدند. جهت اعتباربخشی به دقت و صحت داده‌ها از روش خودبازبینی محقق و مرور هم‌تایان و برای پایایی داده‌ها از بررسی همزمان استفاده شد. برای جمع‌آوری داده‌ها از فهرست وارسی و برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوا به شیوه کدگذاری دستی استفاده شد. **یافته‌ها:** یافته‌های این تحقیق ۶ مقوله اصلی، ۱۶ مقوله فرعی و ۹۸ مفهوم را دربرگرفت که مقوله‌های اصلی تعلق خانوادگی (خویشاوند دوستی، حب‌ذاتی)، دوست‌گزینی (مهارت ارتباطی، پیوندگرایی زیستی، مردم‌مداری)، اجتماعی‌سازی (شهروندگرایی، هم‌نوع‌گرایی، همزیست پذیری)، آموزش‌پذیری (آگاه‌سازی، مشاوره‌پذیری، خوش‌بین‌سازی)، اصل‌ت‌پروری (اعتماد‌سازی، امنیت اقتصادی)، خویش‌شناسی (خودستیزی، خودسازی، دغدغه‌مندی) در آن شناسایی گردید.

بحث و نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد که نوع‌دوستی از طریق آموزش، ضمن ارتقاء جایگاه و نقش دانش‌آموزان، صلاحیت‌های فردی و گروهی‌شان را توسعه داده و آنها را نسبت به کنش‌ها و پدیده‌های زنده جامعه مسئولیت‌پذیر به بار آورد.

واژگان کلیدی: نوع‌دوستی، هدیه‌های آسمان، دوره ابتدایی

^۱ دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان شهید مطهری خوی، خوی، ایران.

^۲ دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان شهید مطهری خوی، خوی، ایران.

^۳ دکتری مطالعات برنامه درسی، مدرس دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. (نویسنده مسئول).

مقدمه

نوع‌دوستی در طول زمان مفهومی سیال و در حال تغییر بوده (Haddara & Lingard, 2017) و به عنوان یک رفتار، به معنای از خودگذشتگی و نگرانی از سلامتی دیگران تلقی می‌شود (Kj, Karthick & Rai, 2016). نوع‌دوستی دوست‌داشتن افراد بدون علاقه است، به عبارتی یک نگرش فردی برای اختصاص دادن رفاه و به طور کلی رفاه عمومی سایر افراد و جامعه است، هم چنین درک اخلاقی که زیربنای رفاه دیگران است، و بر خیرخواهی، تحمل و مفید بودن برای دیگران تاکید دارد. یک نوع فرمول زندگی به عنوان عقیده‌ای بر ضد خودخواهی و فردگرایی است، آموزه‌ای که می‌گوید فرد باید بدون هیچ علاقه‌ای خود را وقف نیازها و منافع دیگران کند. در واقع نوع‌دوستی با ارزش‌های حسن‌نیت، خیرخواهی و تحمل همراه است (Yigit & Acar, 2020). آن نوعی رفتار طرفدار اجتماعی است که می‌تواند محبوبیت افراد را تحت تأثیر قرار دهد. مفهوم نوع‌دوستی در رشته‌های مختلف با تعریف کلی رفتار مشارکتی مورد بررسی قرار گرفته است و برای هر فردی که به دنبال منفعتی برای اشخاص است، هزینه‌ای دارد (Egilmez & Naylor-Tincknell, 2017).

در دوره ابتدایی ارزش‌ها و فراگیری آن توسط دانش‌آموزان مورد تاکید است. ارزش‌های مورد انتظار برای آموزش و تبدیل آن به رفتار در فرهنگ مدرسه دموکراتیک، دارای انواع مختلفی است که نوع‌دوستی به عنوان مصداقی از آن در جهت احساس مسئولیت نسبت به دیگران خود را نشان می‌دهد (Acun, 2018). باید گفت که نوع‌دوستی نوعی رفتار اجتماعی است که مسئولیت‌پذیری را در زندگی دانش‌آموزان توسعه می‌دهد و شامل نتایج خاصی برای الهام بخشیدن به دیگران با الگوبرداری و از خودگذشتگی، و فعالیت با توجه به منافع بزرگ‌تر جامعه است (Chaplain, 2017). آنچه که در مدارس دوره ابتدایی مشاهده می‌شود این است که دانش‌آموزان در عین فعالیت‌ها و بازی‌های گروهی با همدیگر، در قبال عملکردهای فردی خود بیش‌تر احساس مسئولیت می‌کنند. به عبارتی، نظام آموزشی نه تنها شرایط را برای توسعه شناختی و ذهنی دانش‌آموزان آماده کند، بلکه باید فهم مطلوب‌تری از چگونگی استفاده مناسب دانش‌آموزان از قدرت عقلی را از طریق آموزش نوع‌دوستی فراهم آورد (Laohasongkram, 2017). شناسایی و ارزیابی سطح جامعه‌پذیری دانش‌آموزان، پیوند لازم فرآیند آموزشی و ارائه اطلاعات در مورد اجرای اهداف آموزشی ضروری برای برنامه‌ریزی و تنظیم بیش‌تر آموزش را در راستای مدیریت رشد شخصیت دانش‌آموزان فراهم می‌آورد (Saigushev, Vedeneeva, Melekhova, 2020). کانت استدلال می‌کند که ما مسئولیت نوع‌دوستی را داریم و از خودمان می‌خواهیم وضعیت خاصی را با کامیابی و موفقیت بزرگ تصور کنیم. وی بر این باور است که امکان زندگی انسان در انزوا از افراد دیگر وجود ندارد و باید اساس این اتحاد با نوع‌دوستی شکل گیرد. در غیر این صورت، برای شخص امکان دستیابی به اهداف خود و تأمین نیازهای خود به تنهایی وجود ندارد (Scott & Quoted from Eynur, Akalan & Sahinler, 2020, Seglow, 2007).

برنامه درسی دوره ابتدایی دارای اهداف مختلفی در زمینه‌های اجتماعی است که توسط کتاب‌های درسی مختلف محقق می‌شود. برنامه درسی هدیه‌های آسمان به عنوان یک فرصت آموزشی در جهت تأمین اهداف اجتماعی مختلفی مانند نوع‌دوستی حرکت می‌کند. به عبارتی توجه به جنبه‌های نگرشی برای عمل کردن به باورهای انسانی در بافت گروهی است که از طریق رفتارهای نوع‌دوستانه ظهور می‌یابد. نوع‌دوستی در برنامه درسی هدیه‌های آسمان عمل اجتماعی مطلوبی است که محتوای طراحی شده، آن را حاصل تبعی نگرش‌های انسان دوستانه تلقی می‌کند و در حوزه پایه موضوعی "آداب و اخلاق" نوع برنامه درسی قرار می‌گیرد. در واقع، برنامه درسی هدیه‌های آسمان به عنوان یک درس با دنیای متحول فکری، سیاسی، اجتماعی و اخلاقی جامعه، پیوندی مستقیم دارد و تحولات، اندیشه‌ها و عمل دانش‌آموزان را به سرعت متأثر می‌کند (Nouri, Ahmadvand, Ghaffari, 2018).

با وجود این که مطالعات پژوهشی کمتری در این زمینه صورت گرفته، نزدیک‌ترین مطالعات تحقیقی به این پژوهش عبارتند از: پژوهش صورت گرفته توسط (Paulus, Worle & Christner, 2020) نشان داد که نوع‌دوستی در دوره پیش‌دبستانی معیاری برای ابراز همدلی با دیگران در راستای اعتراض به شخصیت‌های ضد قهرمان در موقعیت‌های آموزشی طراحی‌شده تلقی می‌شود. پژوهش (Kondratiev, Pavlova, Rodionova, Ostroukhov & Bereznyakovskiy, 2020) نشان می‌دهد که یادگیری

شخصی شده، به عنوان یک نوع یادگیری خاص در نظر گرفته می‌شود که بر رشد شخصی و فکری فرد، از خودمحوری به نوع دوستی متمرکز است و رشد معنوی دانش‌آموزان به عنوان بازتاب رشد شخصی تعریف می‌شود. یافته‌های پژوهشی (Carro, D'Adamo & Lozada, 2020) نشان می‌دهد که اقدامات مبتنی بر ذهن‌آگاهی، فعالیت‌های اجتماعی - عاطفی و موارد شناختی اجتماعی می‌تواند باعث تقویت نگرش‌های اجتماعی و روابط اجتماعی مثبت و کاهش استرس درک شده در کودکان شود. یافته‌های مطالعه (Barblett, Barratt-Pugh, Knaus & Cooper, 2020) نشان می‌دهد که احساس تعلق خاطر دانش‌آموزان در خانواده در چارچوب الگویی سازه‌گرایانه (روابط تولیدی) باعث رشد هویت فرهنگی آنان شده که می‌تواند این فضای امن را به محیط‌های دیگری مثل مدارس و جامعه انتقال دهد و باعث مشارکت بیش‌تر آنها در فضای مدارس شود. پژوهش (Apostolou, Keramari, & Kagialis & Sullman, 2020) نشان داد که دوست‌یابی جنبه مهمی از رفتارهای انسانی است که به عنوان رفتار ورودی اجتماع تلقی می‌شود و حمایت افراد دیگر را به دنبال دارد. یافته‌های (Gonzales, 2019) نشان می‌دهد که تعلق به یک چارچوب فرهنگی به نام خانواده منجر به ارتقا فعالیت دانش‌آموزان در محیط‌های فراگیر به عنوان یک جامعه یادگیری، در راستای موفقیت بیش‌تر می‌شود. یافته‌های پژوهشی (Soltani A, Adib Y, Mahmody F, Vahedi, 2019) نشان داد که هوش میان‌فردی به عنوان یک عامل تاثیرگذار در روابط اجتماعی و دوست‌یابی دانش‌آموزان با ضریب بالایی (۰/۱۱۶) در برنامه درسی هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی مورد توجه قرار گرفته است. پژوهش (Alipour, Heidari & Sanjari, 2019) نشان می‌دهد که از مجموع ۴۲۶ فراوانی مولفه‌های مرتبط با ساحت‌های شش‌گانه تربیت در سند تحول بنیادین در کتاب هدیه‌های آسمان، ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی با قرار گرفتن در رتبه دوم ساحت‌های شش‌گانه، ۸۷ واحد را به خود اختصاص داده‌اند. پژوهش صورت گرفته توسط Istiqomah, (Supriatna & Budiman, 2019) بر اساس نظریه همدلی بتسون نشان می‌دهد که نوع دوستی عامل مهمی در حفظ تداوم زندگی اجتماعی در جامعه بوده، بنابراین نوع دوستی باید در سال‌های آغازین مدارس از طریق برنامه‌های درسی گسترش یابد. پژوهش (Babasafari, Sajjadian & Nadi, 2018) نشان داد که بین نوع دوستی، نگرش کمک نسبت به دیگران، نگرش کمک نسبت به امور خیریه، باورهای عادلانه عمومی، باورهای عادلانه جهانی و باورهای ناعادلانه با رفتارهای اجتماعی مطلوب رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. پژوهش (Egilmez & Naylor-Tincknell, 2017) با عنوان نوع دوستی و محبوبیت نشان داد که وقتی قدرشناسی و رفتارهای مفید وجود داشته باشد، افراد از نظر کیفیت مثبت رتبه بالاتری به دست می‌آورند. در واقع، قدردانی و نوع دوستی از منابع بسیار موثرتر در روابط بین‌فردی هستند. پژوهش (Mehraban, 2016) نشان می‌دهد که محتوای برنامه درسی هدیه‌های آسمان در پایه دوم و ششم ابتدایی بر اساس اصل آگاه‌سازی بر آموزه‌های امر به معروف و نهی از منکر در راستای رشد ابعاد سنی و عقلی آنها در جهت خودآگاهی تاکید می‌کند. مطالعه (Razeqi, Valavi, Marashi, Safai Moghaddam, 2016) نشان داد که نوع دوستی در محتوای آموزشی از لحاظ مبانی جامعه‌شناختی بر پایه مسئولیت‌پذیری قرار داشته و هدف تربیت دموکراتیک تلقی می‌گردد و از لحاظ مبانی روان‌شناختی به بالاترین سطح رشد اخلاقی مربوط می‌شود، چرا که می‌تواند به هدف غایی تعلیم و تربیت اسلامی یا همان قرب الهی بینجامد.

آموزش ابتدایی دوره‌ای است که رشد و پرورش قابلیت‌ها و مهارت‌های اجتماعی به دلیل نقطه شروع آموزش ارزش‌ها، مورد توجه برنامه‌ریزان درسی قرار گرفته است، اما فرهنگ جاری در فضاهای آموزشی هر چند دانش‌آموزان را متمایل به فعالیت‌های شخصی مطلوب می‌کند و علی‌رغم این که بیش‌تر فعالیت‌ها در مدارس و کلاس‌ها گروهی و مشارکت‌جویانه است، ولی در این نوع فعالیت‌ها شایستگی‌های رفتاری مانند نحوه واکنش به مسائل و ارائه راه حل، حساسیت نسبت به هنجارهای اخلاقی، و نگرش فراگیر به پدیده‌های اجتماعی مورد غفلت قرار گرفته‌اند و اهمیتی به یادگیری واقعی آن‌ها داده نمی‌شود. آنچه که در مطالعه حاضر مورد توجه قرار گرفته است بررسی فعالیت‌های آموزشی برای توسعه مهارت‌های اجتماعی در بین گروه‌ها و اجتماعات دانش‌آموزی از طریق محتوای درسی است تا نشان دهد که آموزش نوع دوستی به عنوان یک مولفه ارزشی، تا چه حد به غنی‌سازی فعالیت‌های اجتماعی

کمک کرده است. در این صورت، این سوال مطرح می‌شود که نوع‌دوستی به عنوان یکی از مهارت‌های اجتماعی و یک منبع موثر در روابط بین‌فردی در برنامه درسی هدیه‌های آسمان دارای چه شاخصه‌هایی است و چه ویژگی‌ها و زیر مولفه‌هایی را شامل می‌شود؟

روش شناسی

تحقیق حاضر به لحاظ هدف در حوزه پژوهش‌های کاربردی، و به لحاظ روش اجرا از نوع پژوهش کیفی با ماهیت اکتشافی بود. در این پژوهش برای دستیابی بهتر به هدف مورد نظر از روش مطالعه اسنادی استفاده شد. روش پژوهش اسنادی هم به منزله روشی تام و هم تکنیکی برای تقویت سایر روش‌های کیفی در پژوهش‌های علوم اجتماعی مورد توجه بود. در این روش، پژوهشگر، داده‌های خود را درباره کنشگران، وقایع و پدیده اجتماعی از بین منابع و اسناد جمع‌آوری کرد. بخش قابل توجهی از پژوهش‌های نظری در جامعه‌شناسی، خواسته یا ناخواسته، از روش اسنادی بهره برد (Ahmed, 2010). جامعه مورد نظر تحقیق شامل کتب هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ بود که تمامی کتاب‌های پایه دوم تا ششم مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت.

در روند بررسی محتوای کتاب عبارات و جملات مربوط به مهارت نوع‌دوستی به عنوان واحد تحلیل در پایه‌های مختلف انتخاب و در لیست‌های جداگانه ای یادداشت گردید. در تمامی پایه‌ها کدهای اولیه بر اساس ارتباط بخشی بین عناصر جمله یا عبارت مفهوم‌سازی و استخراج شده و در جدول کدگذاری همان پایه قرار داده شد و پس از حذف کدهای نامربوط و تکراری و تکمیل فرایند کدگذاری تمامی کدهای اولیه با عناوین مناسب طبقه‌بندی شده و سپس در یک جدول کدگذاری کلی نوشته شد. در مرحله بعد کدهای طبقه‌بندی شده در مرحله قبل ادغام و هم‌چنین متناسب با آن نیز کدهای اولیه مشابه به هم و هم معنا کنار گذاشته شد و جدولی از کدهای اولیه و کدهای محوری مربوط به برنامه درسی هدیه‌های آسمان در دوره ابتدایی ترسیم شد و هم‌زمان با قرار دادن کدهای محوری با قرابت معنایی در یک دسته و در کنار هم، مفاهیم مناسبی برای عناوین دسته‌ها به عنوان درون‌مایه انتخاب شد. برای اطمینان از صحت و سقم یافته‌های به دست‌آمده و اعتبارپذیری داده‌های به دست آمده، کدهای استخراج شده از متن کتب درسی، ابتدا توسط سه نفر از خود پژوهشگران در چندین نوبت بررسی و تحلیل و مضمون‌آفرینی شد. هم‌چنین متن عبارات انتخاب شده و کدهای استخراج شده از کتب درسی در اختیار دو نفر از متخصصان برنامه‌ریزی درسی قرار گرفت و نظرات‌شان در مورد تطابق یافته‌ها با نظر پژوهشگر اعلام شد و در صورت تناقض، برداشت نادرست پژوهشگر اصلاح شد. به عبارتی جهت اطمینان و اعتباربخشی به دقت و صحت داده‌ها از روش خود‌بازبینی محقق و مرور هم‌تایان استفاده شد. برای تعیین ثبات و پایایی داده‌های به دست‌آمده نیز در فرایند کدگذاری و تحلیل داده‌ها سه نفر هم‌زمان و به طور موازی به فعالیت پرداختند و حاصل کار کدگذاری مقایسه و مناسب‌ترین مفاهیم انتخاب شدند.

در این تحقیق برای جمع‌آوری داده‌ها از کتب هدیه‌های آسمان، از فهرست واری تحلیل محتوا استفاده شد. برای تهیه این فهرست مولفه‌های نوع‌دوستی برگرفته از اهداف کلی درس، مبانی نظری، توصیف خصوصیات و ویژگی‌های مهارت نوع‌دوستی مشخص و مصادیق این مولفه‌ها در کتاب‌های درسی بر اساس عبارات درسی به عنوان واحد تحلیل انتخاب شده و مورد تحلیل قرار گرفت. برای تعیین روایی فهرست واری تحلیل محتوا، از روش روایی محتوایی و نظر متخصصان استفاده شد و میزان روایی محتوایی ۰/۸۰ به دست آمد. برای تأمین پایایی ابزار اندازه‌گیری از روش ویلیام اسکات (۲۰۱۹) استفاده شد. بدین صورت که فرم تحلیل محتوا در اختیار ۴ نفر از صاحب‌نظران برنامه‌ریزی درسی قرار گرفت که ضریب توافق آنها بر اساس داده‌های ذیل ۸۵ درصد به دست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از الگوی ۴ مرحله‌ای نوریان (2020) که شامل تعیین واحدهای معنایی (۲) کدگذاری واحدهای معنایی (۳) طبقه‌بندی کدها و (۴) تعیین درون‌مایه‌ها است، استفاده شد.

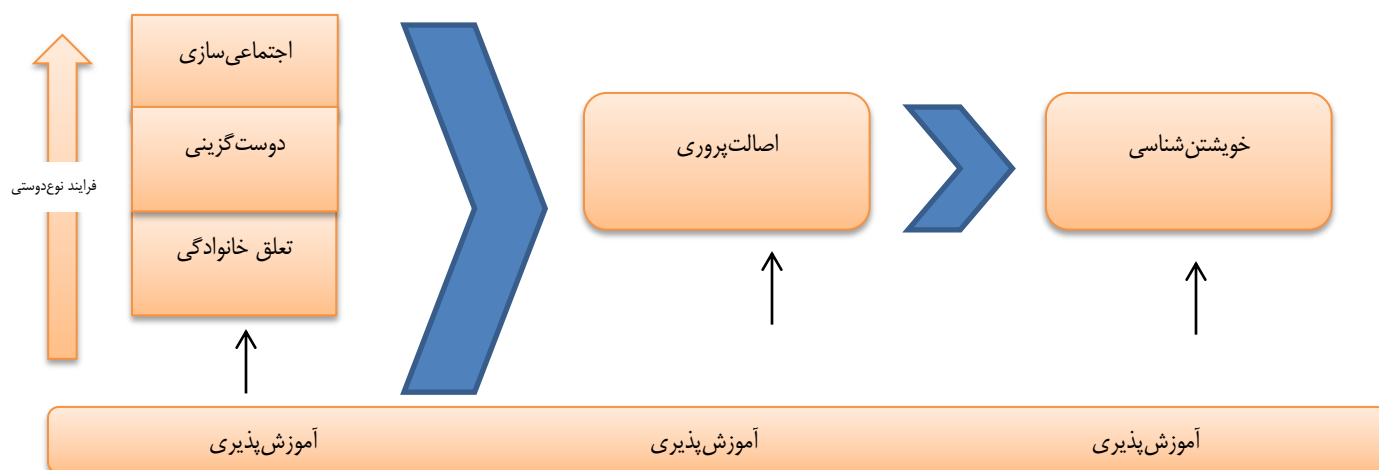
یافته‌ها

یافته‌های به دست آمده در جدول شماره ۱ مربوط به شاخصه‌های نوع دوستی در برنامه درسی هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی است که ۶ مقوله اصلی، ۱۶ مقوله فرعی و ۹۸ مفهوم را در بر می‌گیرد.

جدول ۱. مفاهیم کدگذاری شده

مفاهیم	مقوله‌های فرعی	مقوله‌های اصلی
مهرمادری، صله رحم، دل‌بستگی به خانواده، احسان به والدین، علاقه به خانواده	خویشاوند دوستی	تعلق خانوادگی
عطوفت، علاقه، دل‌تنگی، انس، غمخواری، صمیمیت، مهرورزی	حب ذاتی	
ملاقات، عیادت، بازدید کردن، احوال‌پرسی کردن، گسترش تعامل، هم‌گروهی	مهارت ارتباطی	دوست‌گزینی
همدلی، خوش‌خلقی، محبت کردن، دلسوزی، مهربانی، همدردی، دوست‌داشتن دیگران	پیوندگرایی زیستی	
خیرخواهی، دعا کردن در حق دیگران، سازش، اخوت	مردم‌مداری	
وفای به عهد، مسئولیت‌پذیری، پیروی، امانت‌داری، مراقبت کردن	شهروندگرایی	اجتماعی‌سازی
جلب رضایت هم‌نوعان، مهمان‌نوازی، خوش‌رویی، مودت	هم‌نوع‌گرایی	
تعاون، هم‌بستگی، همیاری، همراهی، دل‌بستگی، همدستی، هم‌نشینی، وحدت‌گرایی، رایزنی، همکاری، رفاقت طلبی	هم‌زیست‌پذیری	
تعلیم و تربیت، تفهیم، امر به معروف و نهی از منکر، تشخیص مسائل، کسب تجارب	آگاه‌سازی	آموزش‌پذیری
هدایت کردن، سرپرستی، راهنمایی مردم، رهبری، یاری، مساعدت، امداد، ارشاد، ترغیب	مشاوره‌پذیری	
مثبت‌اندیشی، خرسندی، مسرت، خوش‌برخوردی، صعه صدر، گشاده‌رویی، جذابیت رفتاری	خوش‌بین‌سازی	
قدردانی، تمجید، تحسین، تکریم، بزرگداشت، هدیه‌دادن، احترام‌گذاشتن،	اعتمادسازی	اصالت‌پروری
انفاق، وقف کردن، نیکوکاری، کمک به نیازمندان، حمایت مادی،	امنیت اقتصادی	
توسعه‌دهی، فداکاری، رشادت، انصاف، عدل‌خواهی، بهبود‌سازی	خودستیزی	
تواضع، اعتذار، رخصت، تامل کردن، تقدیرپذیری	خودسازی	خویش‌شناسی
پیشانی، دل‌پاسی، مساله‌داری، بررسی همه جانبه، دور‌اندیشی	دغدغه‌مندی	

یافته‌های مربوط به اولین مقوله اصلی نشان می‌دهد که بهینه‌سازی تعاملات بین اعضای خانواده، ماهیت ارتباطات، وظایف و عملکرد آنها از طریق انگیزه‌های ذاتی منجر به کیفیت ارتباطات خانوادگی می‌شود. یافته‌های دومین مقوله اصلی مربوط به جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که پیامد ارتباط مناسب با دیگران، با نشان دادن کنش عاطفی مناسب در گفتار و رفتار و نگرش مطلوب، به توسعه و رشد مهارت‌ها در انتخاب دوست می‌انجامد. یافته‌های مقوله اصلی سوم نشان می‌دهد که از طریق آشنایی دانش‌آموزان با چارچوب رفتار اجتماعی، پذیرش و نهادینه کردن قوانین، سنت‌ها و آداب و رسوم جامعه و هماهنگ کردن فعالیت‌ها در راستای آن، باعث کشش دانش‌آموزان به سوی جامعه مدنی و تسهیل پذیرش آنها در محیط اجتماعی شده و فرایند اجتماعی‌سازی اتفاق می‌افتد. مبنی بر یافته‌های چهارمین مقوله اصلی می‌توان گفت که استدلال دانش‌آموزان در رفتار منطقی با دیگران و دقت نظر به دیدگاه‌ها و نظرات آنها، باعث برخورد مناسب با حوادث و رویدادهای زندگی اجتماعی و فردی شده و شرایط را برای پذیرش شناخت فراهم می‌سازد. یافته‌های نوع دوستی در مقوله اصلی پنجم بیانگر این است که ارتقای جایگاه و ارزش انسان با در نظر گرفتن اهمیت شخصیت او و نیز حمایت مادی از فعالیت‌های زندگی شخصی‌اش، تداعی‌کننده‌ی تمامی ابعاد وجودی او در جهت پرورش اصالت افراد است. یافته‌های مقوله اصلی ششم نیز نشان می‌دهد که رشد ویژگی‌های فردی، خصایص انسانی را توسعه بخشیده و ذهن دانش‌آموزان را معطوف چالش‌های اجتماعی می‌کند، در این صورت شناخت فردی متناسب با استعداد افراد فراهم می‌شود.

شکل ۱. رابطه شاخصه‌های نوع‌دوستی در برنامه درسی هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش شناسایی شاخصه‌های نوع‌دوستی در برنامه درسی هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی بود. در این پژوهش ۶ مقوله اصلی به عنوان شاخصه‌هایی مطرح شده‌اند که می‌توانند فرایند نوع‌دوستی را به عنوان یک مهارت اجتماعی در محیط‌های آموزشی نشان دهند. این شاخصه‌ها عبارتند از: (۱) تعلق خانوادگی؛ نتایج مربوط به این مولفه نشان می‌دهد که محتوای کتاب هدیه‌های آسمان ریشه‌های نوع‌دوستی را در زمینه خویشاوند دوستی و حب ذاتی در محیط خانواده رشد داده و به جامعه بزرگ‌تر تعمیم می‌دهد. در حقیقت، پیوند خانوادگی به عنوان یک تفکر برخاسته از ایدئولوژی اسلامی توسط برنامه درسی و فعالیت‌های آموزشی آن القا کننده علاقه فطری به خانواده از طریق آموزش و تصویرسازی ذهنی انواع رفتارهای عاطفی به دانش‌آموزان است. به عبارتی یافته‌ها بیانگر این است که خانواده نقطه ثقل و خط مقدم شروع بسیاری از مهارت‌های اجتماعی است که آماده‌کننده افراد برای پذیرش حس تمایل داشتن به دیگران در قالب چارچوب هنجارهای جامعه است. نتایج یافته‌های مطالعه (Barblett, Barratt-Pugh, Knaus & Cooper, 2020) نشان می‌دهد که احساس تعلق خاطر دانش‌آموزان در چارچوب الگویی سازه‌گرایانه در خانواده اتفاق می‌افتد. نتایج یافته‌های (Gonzales, 2019) نشان می‌دهد که تعلق داشتن به خانواده منجر به اثربخشی فعالیت دانش‌آموزان در محیط‌های فراگیر به عنوان یک جامعه یادگیری می‌شود. باید گفت که ضرورت وجود خانواده و تلاش برای نشان دادن وابستگی دانش‌آموزان به این نهاد تربیتی از طریق برنامه‌ها و مفاهیم درسی، در جهت اعتلای امنیت و بهداشت روانی دانش‌آموزان صورت می‌گیرد. بنابراین رشد روابط خانوادگی معیاری است برای این که بتوان از مفهوم انتقال مهارت‌های یادگرفته شده در شرایط نوع‌دوستانه بحث کرد و آن را در درجه اول قابلیت برای دانش‌آموزان در جهت توسعه پیوندهای خانوادگی دانست که محتوای برنامه درسی به دنبال آن است و در گام بعدی فرصتی دانست برای آمادگی دانش‌آموزان برای بسط این شایستگی‌ها به محیط‌های گسترده‌تر.

(۲) دوست‌گزینی: نتایج نشان می‌دهد که فرایند انتخاب دوست مستلزم داشتن قابلیت برقراری ارتباط، پیوندگرایی زیستی و مردم‌مداری است. در واقع، دوست‌گزینی مرحله تحقق و دست‌یابی به ابزارهای ورود به موقعیت‌های جمعی اشتراکی است و موجودیت در جامعه مدنی با ابراز تمایل و نزدیک شدن به دیگران در قالب گروه‌های جمعی واقعیت می‌یابد. همسو با این نتایج، یافته‌های مطالعه (Apostolou, Keramari, Kagialis & Sullman, 2020) نشان می‌دهد که دوست‌یابی به عنوان رفتار ورودی اجتماع تلقی می‌شود و حمایت دیگران را به دنبال دارد. نتایج یافته‌های (Soltani, Adib, Mahmody & Vahedi, 2019) نیز نشان می‌دهد

که هوش میان فردی عامل تاثیرگذاری در روابط اجتماعی و دوست‌یابی دانش‌آموزان است. برنامه درسی نیز سعی می‌کند رفتارهای عاطفی مناسب دانش‌آموزان را عامل بقا شبکه‌های اجتماعی مختلف نشان دهد و بیش‌تر از طریق موقعیت‌های اجتماعی چالش‌انگیز و فرصت‌هایی که مستلزم مطلوب‌سازی تعاملات است، دانش‌آموزان را به فعالیت وا می‌دارد. از سویی دیگر، فعالیت عملی صرف از طرف دانش‌آموزان برای دوست‌گزینی کافی نیست، بلکه آنها باید این تفکر را در خود پرورش دهند که قصد و نیت درستی برای دوستان خود داشته باشند.

۳) اجتماعی‌سازی: نتایج یافته‌ها بیانگر این است که فرایند اجتماعی‌سازی نقطه تکامل مهارت‌های اجتماعی است و دانش‌آموزان هنجارها و ارزش‌های جامعه هدف را جزئی از شخصیت رفتاری خود می‌کنند به صورتی که تجربیات و تفکرات آنها در گذر از یک نقش به نقش دیگری برای آنها تعریف می‌شود و رفتارهای نوع‌دوستانه ماهیت راهبردی در راستای تعهد به محرک‌های ارزشی جامعه به خود می‌گیرد. نتایج پژوهش (Alipour, Heidari & Sanjari, 2019) نشان می‌دهد که ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی نقش مهمی در اهداف برنامه درسی هدیه‌های آسمان دارد. نتایج مطالعه (Istiqomah, Supriatna & Budiman, 2019) نشان می‌دهد که آموزش نوع‌دوستی در سال‌های اولیه آموزش نقش مهمی در استمرار زندگی اجتماعی دارد. در واقع، نهادینه کردن چارچوب ساختار اجتماع و روابط آن ذهن دانش‌آموزان را آماده پذیرش دوستان و افراد پیرامون خود می‌کند و افراد به این تفکر می‌رسند که پیشرفت و تعالی آنها و بهبود رفتارهایشان در درون جامعه و با آنها تعریف می‌شود و آنها کارکردی به غیر از تأیید این اشتراک محیطی ندارند. بنابراین لحاظ کردن دانش‌آموزان در بین این همه ارتباطات، مزیتی است که باید او را به پیروی از قواعد و ساختار آن متقاعد کند و لزوم پذیرش آن را از طرف دانش‌آموزان ممکن سازد. در نتیجه عوامل شخصیتی و نظام ارزشی در وجود آنها درونی‌سازی و مرجعی برای استمرار رفتارهای هنجارمدارانه می‌شود.

۴) آموزش‌پذیری: نتایج پژوهش در این مولفه نشان می‌دهد که شناخت‌دهی به اعمال، محور تمامی تعاملات منطقی را شکل می‌دهد و آن را در چارچوب تبیین و تفسیر بهتر افراد قرار می‌دهد. همچنین با آگاهی مطلوب، رفتارهای اجتماعی، قابلیت توانمندتر شدن به عنوان رکن اساسی حفظ و تقویت ارتباطات را به دست می‌آورند. نتایج پژوهش (Carro, d'Adamo & Lozada, 2020) نشان می‌دهد که توسعه دیدگاه‌ها و کنش‌های اجتماعی دانش‌آموزان مبتنی بر فعالیت‌های شناختی و آگاهی بخش ذهن است. نتایج پژوهش (Mehraban, 2016) نیز نشان می‌دهد که محتوای برنامه درسی هدیه‌های آسمان تأکید بر خودآگاهی از طریق آموزه‌های امر به معروف و نهی از منکر است. می‌توان گفت که آموزش در جهت تفهیم چالش اصلی با رویکرد حل مساله دنبال می‌شود، رویکردی که در جهت تاثیر بر شناخت و نگرش افراد در حیطه عملکردی خود را نشان می‌دهد. به طور خلاصه باید گفت که آموزش‌پذیری انتقال‌دهنده شناخت همراه با نگرش برای ایجاد یک رفتار نوع‌دوستانه مطلوب است تا نسبت به پیامدهای آن جهت‌گیری مناسبی داشته باشد.

۵) اصالت‌پروری: نتایج پژوهش این مضمون نشان می‌دهد که این موقعیت منشا شکل‌گیری بسیاری از رفتارهای اخلاقی- اجتماعی دانش‌آموزان است، در واقع، اصالت انسان، سنجش میزان اهمیت داشتن فرد است تا بتواند در جامعه اثربخش باشد و در چارچوب کنش‌های نوع‌دوستانه عکس‌العمل‌های نوآورانه از خود بروز دهد. نتایج یافته‌های (Paulus, Worle & Christner, 2020) نشان داد که نوع‌دوستی ابراز همدلی با دیگران در راستای اعتراض به شخصیت‌های ضد قهرمان تلقی می‌شود. نتایج پژوهش (Babasafari, Sajjadian & Nadi, 2018) نشان داد که بین نوع‌دوستی با نگرش کمک نسبت به دیگران و باورهای عادلانه رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. می‌توان گفت که برنامه درسی ماهیتی دوگانه‌ای را دنبال می‌کند. ماهیتی که دارای مضمون فلسفی است و به گونه‌ای ثنویت را در زندگی انسان دنبال می‌کند، هرچند این ثنویت در راستای توجه به ارزش‌ها و هنجارهای انسانی است که برای ما تعریف شده است، ولی باید مورد توجه قرار گیرد. با تامل در یافته‌ها می‌توان فهمید که این مولفه رویکردی نگرشی را در رفتار دانش‌آموزان دنبال می‌کند، یعنی در پی فراهم کردن موقعیت یادگیری برای رشد و توسعه سازمان ارزشی در تفکرات آنهاست تا بدین طریق به ارزشیابی فعالیت‌های خود و دیگران از زاویه هنجارها نگاه کند. در نتیجه القاکردن این تفکر به

دیگران توسط دانش‌آموزان که آنها عاملی هستند که می‌توانند به اصلاح و تغییر پدیده‌های اطراف بپردازند، موجب هدفمند تلقی کردن خود و رفتارهایشان می‌شود و احساس معناداری برای آنها در ارتباط با محیط جمعی اتفاق می‌افتد، نگرشی که می‌تواند به ارزشمند بودن آنها منجر شود.

۶) خویش‌شناسی: نتایج این مضمون نیز نشان می‌دهد که تحقق هر یک از رفتارهای اجتماعی در چارچوب نوع‌دوستی، منشا فردی دارد. هم‌چنین تمایل به هم‌نوعان، هویت شخصی را سوژه کسب دانش در برخوردهای انسان‌دوستانه می‌کند و خصوصیات رفتارهای مطلوب اجتماعی به ارتقا و تکمیل شخصیت فردی در زمینه‌های اجتماعی کمک می‌کند. نتایج مطالعه (Kondratiev, Pavlova, Rodionova, Ostroukhov & Bereznyakovskiy, 2020) نشان می‌دهد که یادگیری شخصی شده به عنوان بازتاب رشد شخصی، به نوع‌دوستی متمرکز است. نتایج یافته‌های (Razeqi, Valavi, Marashi, Safai Moghaddam, 2016) نشان داد که در محتوای فعالیت‌های آموزشی نوع‌دوستی شامل مسئولیت‌پذیری و رشد اخلاقی سطح بالا می‌شود، چرا که می‌تواند به هدف‌گذاری تعلیم و تربیت اسلامی بینجامد. بنابراین می‌توان گفت که تنوع کنش‌ها یا اقدامات اجتماعی ذکر شده در محتوا، به دنبال قرار دادن افراد به عنوان شخصیتی اجتماعی در جامعه هستند، در حالی که خویش‌شناسی با تحقق این اهداف و نیز به کمک رفتارهایی مانند خودسازی، خود ستیزی و ... که اتفاقاً مستقیم یا غیر مستقیم به کیفیت زندگی افراد جامعه مربوط می‌شود، در پی تحقق خود یا خودشکوفایی استعداد درونی خود با ابزار زیست اجتماعی هستند. به طور کلی می‌توان گفت که نوع‌دوستی عامل مهمی در حفظ تداوم زندگی اجتماعی است به ویژه جوامعی که دارای تنوعی از قومیت‌ها و مذاهب مختلف هستند. بنابراین، می‌توان مفاهیم نوع‌دوستانه را به صورتی در برنامه‌های درسی طراحی کرد که بتواند پاسخگوی محیط‌های چندفرهنگی باشد و در راستای تقویت همدلی بیش‌تر دانش‌آموزان در جامعه مدنی امروز حرکت کند.

بر اساس یافته‌های این پژوهش، پیشنهادات پژوهشی عبارتند از: - پیشنهاد می‌شود پژوهشی درباره نقش خانواده در توسعه مهارت‌های نوع‌دوستی و نهادینه‌سازی قابلیت‌های اجتماعی دانش‌آموزان صورت گیرد. - پژوهشی درباره نقش مهارت‌های نوع‌دوستانه در پرورش ذهنیت خودکارآمدی دانش‌آموزان صورت گیرد. - پژوهشی درباره اثربخشی تعاملات نوع‌دوستانه در شکل‌گیری ماهیت رفتارهای فردی دانش‌آموزان صورت گیرد. - پژوهشی درباره رابطه بین کنش‌های نوع‌دوستانه و شناخت‌پذیری دانش‌آموزان در تبیین رفتارهای هنجارمند انجام شود. هم‌چنین پیشنهادات کاربردی عبارتند از: - پیشنهاد می‌شود الگوی مهارت محور نوع‌دوستانه جهت تحقق اهداف اجتماعی، در برنامه درسی دوره ابتدایی مورد توجه قرار گیرد. - نسبت به نیازسنجی مناسب فعالیت‌های اجتماعی در راستای توانمندسازی دانش‌آموزان در فعالیت‌های آموزشی اقدام شود. - فعالیت‌های اجتماعی دانش‌آموزان در اولویت طرح‌های پرورشی برنامه‌های درسی قرار گیرد. - نسبت به فعال‌سازی بیش‌تر انجمن‌ها و طرح‌های دانش‌آموزی در حوزه فعالیت‌های آموزشی و پرورشی اقدام شود.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله از همکاران گرامی بابت همکاری در این پژوهش کمال تشکر را دارم.

References

- Acun I. (2018). Human Rights and Democracy Education. Pegem Academy Publishing.
- Ahmed JU. (2010). Documentary research method: new dimensions. *Journal of Management & Social Sciences*, 4(1): 1-14.
- Alipour F, Heidari Z, Sanjari F. (2019). Investigating the level of attention to the six areas of education in the document of fundamental change in education in the textbooks of hedyehhaie aseman of the second elementary school. *Quran and Atrat*, 2(3): 7-30.
- Apostolou M, Keramari D, Kagialis A, Sullman MJM. (2020). Why people make friends: the nature of friendship. *Personal Relationships*, 28(1): 1-15.
- Babasafari R, Sajjadian I, Nadi M. (2018). Path analysis model of the relationship between altruism, attitudes and beliefs with prosocial behavior among female students. *Journal of Social Psychology*, 6(48): 11-22.
- Barblett L, Barratt-Pugh C, Knaus M, Cooper T. (2020). Supporting aboriginal families' and children's developing sense of belonging at kindiLink. *Australasian Journal of Early Childhood*, 45(4): 309-321.
- Carro N, D'Adamo N, Lozada M. (2020). An effective intervention can contribute to enhancing social integration while reducing perceived stress in children. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 18(50): 183-200.
- Chaplain J. (2017). Altruism and Volunteering Among High School Students: A Mixed Methods Study. Colorado, United States: Colorado State University.
- Egilmez E, Naylor-Tincknell J. (2017). Altruism and popularity. *International Journal of Educational Methodology*, 3(2): 65-74.
- Eynur R B, Akalan O, Sahinler Y. (2020). A study on the altruism levels of physical education teachers in kutahya. *Journal of Educational Issues*, 6(2): 321-335.
- Gonzales S M. (2019). Cultivating familismo: belonging and inclusion in one latina/o learning community. *International Journal of Inclusive Education*, 23(9): 937- 949.
- Haddara W, Lingard L. (2017). Exploring the premise of lost altruism: content analysis of two codes of ethics. *Advances in Health Sciences Education*, 22(4): 839-852.
- Istiqomah I, Supriatna M, Budiman N. (2019). Fostering altruism in elementary school. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research, International Conference on Educational Psychology and Pedagogy*, 399, 110-113.
- Kj M, Karthick S, Rai S. (2016). Evolution of altruism in humans. *International Journal of Social Science & Interdisciplinary Research*, 5(12): 45-65.
- Kondratiev SV, Pavlova NG, Rodionova N, et al. (2020). Personalized learning as a method of moral and intellectual development in the humanitarization of the post-industrial society. *Journal of Education Psychology*, 8(2): 1-8.
- Laohasongkram S. (2017). Saving the world the right way: altruistic education. *Master of Applied Positive Psychology(MAPP) Capstone Projects*, 112: 1-79.
- Mehraban Z. (2016). Qualitative content analysis of sky gifts textbooks from the amr-bil-ma'ruf and nahi-anil-munkar perspective. *Educational Innovations*, 15(1): 23-46.
- Nouri M, Ahmadvand M, Ghaffari M. (2018). A Content analysis of grades 2-6 hedyehayeh aseman textbooks to assess their consistency with core competencies of the national curriculum. *Journal of Family and Research*, 15(3): 51-70.
- Nourian M. (2020). Practical guide to quantitative and qualitative content analysis of elementary school textbooks. Tehran: Shura Publishing. Fifth Edition.

- Paulus M, Worle M, Christner N. (2020). The emergence of human altruism: preschool children develop a norm for empathy-based comforting. *Journal of Cognition and Development*, 21(1): 104-124.
- Razeqi A, Valavi P, Marashi S, Safai Moghaddam M. (2016). An analytical study of the islamic principles of altruism as an educational objective. *Islam va Pazhuheshhaye Tarbiyati*, 8(1): 5-24.
- Saigushev NY, Vedeneeva OA, Melekhova YB. (2020). Socialization of Students' Personality in the Process of Polytechnic Education. *Advances in Economics, Business and Management Research, International Scientific Conference "Far East Con"*, 128: 1414-1419.
- Scott W. (2019). *Financial accounting theory*. Tehran: Termeh.
- Soltani A, Adib Y, Mahmody F, Vahedi S. (2019). The content analysis of Elementary school textbooks "gifts of heaven" based on the multiple intelligence components: the shannon's entropy model. *Studies in Islamic & Psychology*, 12(23): 27-52.
- Yigit S, Acar E. (2020). Investigation of physical education teachers' altruism features. *International Education Studies*, 13(7): 177-182.

Exploration of the Characteristics of Altruism in the Elementary School Hedyehhaie Aseman Curriculum: A Qualitative Analysis

Kowsar Khezzadeh¹
Khadijeh Heshmati²
Reza Masoumi Nejad^{3*}

Abstract

Purpose: The aim of this study was to identify the characteristics of altruism in the elementary school hedyehhaie aseman curriculum.

Method: The research approach was applied in terms of purpose and qualitative in terms of the method of documentary study. The research population included hedyehhaie aseman books for elementary school (second to sixth grade) in the academic year 2020-21, which due to the nature of the subject of all grade books. In order to validate the accuracy of the data, the researcher's self-review method and peer review were used, and for data reliability, simultaneous review was used. Checklist was used for data collection and content analysis method was used for data analysis by manual coding method.

Findings: The findings of this study included 6 main categories, 16 sub-categories and 98 concepts that the main categories of family belonging (kinship and intrinsic love), friendship (communication skills, biological connection, democracy), socialization (citizenship, Homophobia, coexistence), educability (awareness, counseling, optimism), originality (confidence building, economic security), self-knowledge (selfishness, self-construction, concern) were identified in it.

Conclusion: The results showed that altruism through education, while promoting the position and role of students, developed their individual and group competencies and made them responsible for the actions and living phenomena of society.

Keywords: Altruism, Hedyehhaie Aseman, Elementary School

¹ Undergraduate student of Shahid Motahari Farhangian University, Khoy, Khoy, Iran.
kawsar.khezzadeh@gmail.com

² Undergraduate student of Shahid Motahari Farhangian University, Khoy, Khoy, Iran.
heshmatikhadijeh@gmail.com

³PhD in Curriculum Studies, Lecturer at Farhangian University, Tehran, Iran. (Corresponding Author)
r.dousti.education64@gmail.com